

Jo'raboyev Nosir Yusupovich
Tashkent davlat transport universiteti

Sayfullayev Behruz Dilshod o'g'li
Tashkent davlat transport universiteti

TARIX VA KOMIL INSON TARBIYASI

Tarix tafakkur mahsuli. Tarixulug' murabbiy. O'tmishimizdayuzbergan har bir hodisa maTum ma'naviy-ruhiy, ijtimoiy-siyosiy muhit ta'sirida yuz bergan. Unga nazar solganda, asrlar silsilasini varaqlaganda alohida tiyraklik va zukkolik bilan qarash kerakki, voqealar zamiridagi mantiq, falsafa, ruhiyat, siyosat qo'yingki, har bir davrning o'ziga xos shukhiyu tashvishlari, sevinch-u iztiroblari ko'zga yaxlitligicha yaqqol tashlansin. Bular kishini fikrlashga, o'tmishni idrok qilib, kelajakni aql yo'rig'i bilan belgilashga yordam beradi. Zero, tarixning tafakkur mahsuli va ulug' murabbiyligi, oliy qadriyat ekanligi ana shu bilan belgilanadi. Bu qadriyat, ayniqsa, mustaqillik davrida yana ham oliymaqom mavqe va ahamiyat kasb etmoqda.

Zero, Turkiston jadidchilik harakatining asoschisi Mahmudxo'ja Behbudiy XX asr boshlaridayoq tarix ilmidan yoshlarga saboq berish naqadar dolzarb masala ekanligiga to'xtalib: "...din va dunyodan boxabar boTmoqni xohlaydurg'on har kim uchun tarix o'qimoq kerak. Chunki har narsa va har nimarsaning asli va fasli tarixdan boshlanur. Katta kishi boTmoq uchun tarix bilmoq lozimdur", - degan edi. [1,502-505-betlar]

Binobarin, komil insonni tarbiyalashda, qolaversa, muhandislik taTimining insonparvarlik asoslari tizimida tarixga nisbatan yangicha munosabatda boTish, "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q" g'oyasi asosida uni qayta idrok etish, yoshlarni milliy istiqolol ruhida tarbiyalash, vatan tinchligi va xavfsizligini mustahkamlash asnosida tarixiy bilimlarning o'rni va ahamiyatiga tobora katta ehtiyoj

tug'ilmoqda. Zotan, jamiyat bir holatdan ikkinchi holatga o'tayotgan, odamlar hayoti va turmush tarzida tub burilishlar sodir bo'layotgan bir paytda kishida tarixga yuz burish, undan ma'naviy tayanch, dunyo xaritasi va sahnasida o'z o'rnini belgilab olish, buyuk o'tmish bilan faxrlanish, o'z kelajagiga ishonch ruhi bilan yashash zarurati seziladi. Shuning uchun ham hukumatimiz tarixga alohida e'tibor bilan qarab, uni milliy qadriyat darajasiga ko'tarib, butunlay yangi nazar bilan g'alvirdan o'tkazishni kun tartibiga qo'ymoqda.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda tarix fani sobiq mustabid tuzum mafkurasidan voz kechish, yangi yondashuvlar bilan bog'liq bir qator o'zgartirishlarga yuz tutdi. Mavjud sharoit O'zbekiston tarixchilari oldiga jahon amaliyoti yutuqlaridan kelib chiqib, tarix fanini, uni xalq ta'limi va oliy ta'lim tizimida o'qitishga mutlaqo yangicha yondashuvlarni kun tartibiga qo'ydi.

Birinchi Prezidentimiz 1998-yili tarixchi olimlar bilan bo'lganmuloqot chog'idabildirganfikir-mulohazalarida va shu asosda yuzaga kelgan "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q" risolasida bu borada sira kechiktirmay amalga oshirish zarur bo'lgan vazifalarni, ayniqsa, komil insonni tarbiyalashda tarixiy bilimlarning o'mi va ahamiyati ne chog'li muhim ekanligini ko'rsatib berdi.

Ana shulardan kelib chiqadigan bo'lsak, bugun tarixchilar oldida, hech bo'lmaganda, uchta asosiy vazifa bor deyish mumkin. Bular: birinchidan, bugungi O'zbekiston jahon xaritasida paydo bo'lgan tasodifiy mamlakat emasligini, uning ildizlari nihoyatda chuqur va qadimiy ekanligini dunyoga ko'rsatish; ikkinchidan, sobiq sho'ro siyosati va kommunistik mafkura tazyiqi bilan soxtalashtirilgan tarixni o'z o'rniga qo'yish, tarix haqiqatini ilmiy asosda qayta tiklash; uchinchidan, shu asosda xalqimiz, ayniqsa, talaba yoshlar qalbida milliy g'urur, milliy iftixor, o'z ajdodlari bilan faxrlanish tuyg'ularini kuchaytirish, buyuk o'tmishga munosib buyuk millat bo'lish, ertangi kunga katta ishonch va istiqlolga e'toqod bilan yashashni turmush tarziga aylantirish.

Bu o'rinda, komil insonni tarbiyalashda tarixiy bilimlarning o'mi va ahamiyati naqadar zarur ekanligini ayni haqiqat sifatida e'tirof etishdan tashqari, tarix fanini o'rganish, unda beriladigan saboqlar uzluksiz bo'lishi lozimligini ham anglash muhimdir. Negaki, hozirda ham "O'zbekiston tarixi" bu maktab fani, uni

o'qitish oliy mutaxassislar tayyorlashda shart emas, deb uqtiradiganlar onda-sonda topilib qoladi.

Shuni unutmash kerakki, mustaqillik tufayli xalqimiz ongi-shuurida jonlana boshlagan o'zligini anglash, milliy uyg'onish hissiyatini rivojlantirish, kishilarimizga o'tmish tarixi, ota-bobolar ruhini, qadimiy madaniyatni qadr-qimmat tuyg'ularini singdirish bugun aholini barcha qatlamlariga, ta'lim tizimining barcha bosqichlarida o'rganiladigan tarix fanining muhim vazifasiga aylandi. Xalqimiz tarixi va boy madaniy merosini chuqur bilish mustaqillikni mustahkamlash uchun o'ta zarurligini Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov Respublika Oliy Majlisi birinchi chaqiriq, birinchi sessiyasidayoq shunday ta'kidlagan edi: "Vatan tarixi va madaniyatini, jo'g'rofiyasini va iqtisodini, qadimiy urf-odatlarini har tomonlama o'rganish dolzarb ahamiyatga ega. Bog'chalardan tortib oliy o'quv yurtlarigacha bo'lgan ta'lim-tarbiya tizimlarida mazkur fan va bilimlarni o'rganishga muhim siyosiy vazifa sifatida qaralmog'i lozim" [2, 103-bet],

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonunini amalga oshirish uchun respublika Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi "Oliy ta'lim islohoti" dasturini ishlab chiqdi. Ushbu dasturning muhim qoidasi oliy ta'limni gumanitarlashtirishdan iborat edi. Jumladan, ushbu dasturda "gumanitar ta'lim berish ixtisosliklar bo'yicha mutaxassislar tayyorlashning ajralmas qismidir va u o'zbek xalqining ma'naviy merosini mustahkamlash va rivojlantirish, umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, fuqarolik va vatanparvarlik tuyg'usini tarbiyalash, o'zbek xalqi milliy ruhining asosi bo'lmish insonparvarlikni tarbiyalashga asoslanadi" deb alohida qayd etilgan.

Kezi kelganda tarixni, tarixiy xotirani qandaydir mafkuralar ta'sirida yoxud qandaydir subyektiv manfaatlar yo'lida soxtalashtirish og'ir oqibatlarga olib kelishi mumkinligi haqida ham to'xtalib o'tmoqchimiz. Uzoqqa bormaylik-da, birgina sho'rolar davrini eslab ko'raylik. O'shanda sovetlar hukmronligi davrida SSSR tarkibidagi yuzdan ortiq xalqlar tarixini, jumladan, vatanimiz tarixini marksizm-leninizm ta'limoti asosida besh davrga bo'ldilar. Bular: ibtidoiy jamoa tuzumi davri, quldorlik tuzumi davri, feodalizm tuzumi davri, kapitalizm tuzumi davri, sotsialistik tuzum davri. Bunday davrlashtirishdan maqsad, albatta, jamiyat taraqqiyoti insoniyatni pirovard natijada "Kommunizm"ga olib boradi degan g'oyani ilgari surish va o'tkazishdan iborat edi. Vaholanki, bu g'oyaning qanchalik soxta yoki puxtaligini XX asr oxirlarida ro'y bergan tarixiy voqealar yaqqol ko'rsatib berdi. Shu bois XXI asr bo'sag'asida insoniyat bu kabi soxtalashtirilgan tarixiy xotirani ulotqirib tashladi. Butun dunyoda "sinfiy qadriyatlar"dan "milliy va umuminsoniy qadriyatlar" ustuvorligi e'tirof etildi.

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov tashabbusi bilan 9-may Xotira va qadrlash kuni mamlakatimizda 1999-yildan buyon umumxalq bayrami sifatida keng nishonlanib kelmoqda. Barchamizga ayonki, ajdodlar xotirasini yod etib, ezgu ishlarni davom ettirish, bugun saflarimizda yurgan, osmonimiz musaffoligi, yurtimiz ravnaqi yo'lida xizmat qilgan nuroniylarni e'zozlash xalqimizga xos fazilatlarandir. 9-may sanasiga "Xotira va qadrlash kuni" deb nom berilgandan keyin uning mazmun-mohiyati ham tubdan o'zgardi, yangi ma'no kasb eta boshladi. Qandaydir mavhum g'oyani ifoda etgan "noma'lum soldat" deb nom olgan yodgorliklar o'rniga Motamsaro ona haykali o'rnatilib, xotira maydonlari tashkil etildi. Bularning barchasi, mazkur sananing asl insoniy mohiyatini yaqqol ochib bermoqda, inson xotirasi naqadar muqaddas, uning qadr-qimmatini nechog'lik aziz va mo'tabar ekanligini o'zida ifoda etmoqda.

Shu munosabat bilan tarix lug'atidan "Tarixiy xotira" tushunchasi Islom Karimov tomonidan unga berilgan mazkur ta'rif bilan mustahkam joy egalladi: "Tarixiy xotira-bu umr mazmunini, avlodlar o'rtasidagi vorislik tuyg'usini ularning bir-biriga daxldor ekanini, hayotning bamisoli uzviy halqalar kabi ketma-ket bog'lanishini anglash, tarixdan xulosa chiqarib, bugungi kun uchun to'g'ri yo'l tanlash, ota-bobolarimizning ruhi poklariga hurmat bilan qarash, milliy qadriyat va an'analarimizni toptashgayo'l qo'yimaslik, ularni ko'z qorachig'idek asrash demakdir" [3, 6-bet].

Darhaqiqat, tarixiy xotira inson va xalq manfaatining uzviy tarkibiy qismlaridan biridir. Tarixiy xotira bor ekan, xalq o'zining buyuk kechmishi, betakror madaniy merosi, qadriyat va an'analarini doimo yodida saqlaydi. Bu o'rinda Vatan tarixi yoshlarga nafaqat xalqimizning o'tmishi haqida bilim berib qolmasdan, balki ularni vatanparvar, insonparvar, ma'naviy jihatdan komil inson bo'lib yetishishlarida katta o'rin egallashi zarur. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov ta'kidlaganlaridek: "Shuni esda tutish lozimki, o'tmishimizni "oqlash" vazifasi, umuman olganda, bajarib bo'lindi. Hozir esa asosiy vazifa tarixiy tahlilni

ilmiy jihatdan xolisona va halol amalga oshirishdan iboratdir” [4, 27-bet],

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 30-iyundagi “O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzurida O‘zbekistonning yangi tarixi bo‘yicha jamoatchilik kengashi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarori tarix fanini yangi pog‘onaga ko‘tarish hamdabuboradagi ishlar samaradorligini oshirishga qaratilgan muhim hujjat, dasturilamal bo‘ldi. Hozirda tarixchilar oldida mazkur qarordan kelib chiqqan holda, bir-birini to‘ldiruvchi ikkita vazifa ko‘ndalang turibdi. “Birinchisi yo‘l yangi avlod ilmiy va o‘quv adabiyotlarini yaratish. Ikkinchi yo‘l mavjud bilimlarni yoshlarga targ‘ib etish va o‘qitish” [5].

Matumki, O‘zbekistondagi oliy o‘quv yurtlarida 2020-2021 o‘quv yilidan boshlab, milliy tariximizning ajralmas qismi bo‘lgan eng yangi tarixni o‘qitish joriy etilmoqda. Eng yangi tarixni o‘rganishning muhimligi shundaki, u mamlatimizning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy-ma‘naviy jihatdan barqaror rivojlanishiga ta’sir qiluvchi voqea hodisalarni tushunishga hamda teran idrok etishga yordam berish bilan belgilanadi. Bundan tashqari, u bizga tarixiy taraqqiyot tendensiyalarini oldindan ko‘ra bilish va bashorat eta olish imkoniyatini beradi.

O‘zbekistonning eng yangi tarixi bu nafaqat akademik bilim va o‘qitish, balki tarixiy xotirani shakllantirish, yoshlarda vatanparvarlik va faol fuqarolik pazitsiyasini qaror toptirish yo‘lidir. U yoshlarga XX asr oxiri XXI asr boshlarida milliy tariximizda yuz bergan voqealarni mustaqil tarzda baholashga, jahon tarixi kontekstidagi va davlatimiz taraqqiyotidagi eng muhim tendensiyalarni ko‘rish, O‘zbekistonning zamonaviy dunyoda tutgan o‘rni haqida tasavvurni shakllantirish, mamlakatning yangi strategik yo‘nalishini, uning ichki va tashqi siyosatining ustuvor jihatlarini tushunishlariga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, jamiyatimiz, ayniqsa, yosh avlod ona-Vatanimizning yaqin o‘tmishini tushunishga, murakkab, jo‘shqin va jadal sur‘atlar bilan davom etayotgan mamlakatimiz mustaqilligining, va umuman, o‘z milliy tariximiz solnomasini tuzishni o‘rganishga, uni to‘laqonli anglab yetishga katta ehtiyoj sezmoqda.

Komil insonni voyaga yetkazishda tarixiy tarbiya ma‘naviy yetuklikning muhim omili ekanligi to‘g‘risidagi fikrimizga yakun yasay ekanmiz, Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning “Yuksak ma‘naviyat-yengilmas kuch” risolasida qayd etilgan: “Agar biz bu masalada hushyorlik, sezgirligimizni qat’iyat va mas’uliyatimizni yo‘qotsak, bu o‘ta muhim ishni o‘z holiga, o‘z bo‘larchilikka tashlab qo‘yadigan bo‘lsak, muqaddas qadriyatlarimizga yo‘g‘rilgan va ulardan oziqlangan ma‘naviyatimizdan, tarixiy xotiramizdan ayrilib, oxir-oqibatda o‘zimiz intilgan umumbashariy taraqqiyot yo‘lidan chetga chiqib qolishimiz mumkin”[6, 67-bet] degan ogohlantirishlarini yana bir bor esga olsak, foydadan holi bo‘lmaydi.

ADABIYOTLAR:

1. “Oyna”, 1914 yil, 27-son, 502-505-betlar.
2. Karimov I.A. (1998), Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q.-Toshkent, Sharq. 27-bet.
3. Karimov I.A. (2011), O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida.-Toshkent, O‘zbekiston. 103-bet.
4. Karimov I.A. (2012), Tarixiy xotira va inson omili -buyuk kelajagimizning garovidir,- Toshkent, O‘zbekiston. 6-bet.
5. Karimov I.A. (2008), Yuksak ma‘naviyat-yengilmas kuch. -Toshkent, Ma‘naviyat. 67-bet.
6. Abdullayev R. O‘zbekistonning eng yangi tarixini o‘rganish - dolzarb masala.-www.uz.uz.
7. Shermukhamedova, N. A. "Philosophy." Tashkent: Noshir (2012).
8. Абдуллаева, Н. (2023). Вопросы языкового и речевого этикета в произведении «Кутадгу билиг», in Library, 22(4), 171-180. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/archive/article/view/21752>